

REVOLUȚIILE DIN 1917 VĂZUTE DE OFIȚERII FRANCEZI DE PE FRONTUL DE EST

Jean-Noël Grandhomme*

Résumé. Les officiers des missions militaires françaises en Russie et en Roumanie, respectivement commandées par les généraux Niessel et Berthelot, sont des témoins privilégiés de la révolution russe. Si leur vision de l'événement manque forcément de recul et s'ils commettent parfois des erreurs d'appréciation, ils ont dans l'ensemble une vision très réaliste de la situation. Beaucoup sentent que la révolution, dans un pays comme la Russie, ne peut prendre que la forme d'un phénomène inédit dans l'histoire, même si cette forme est encore difficile à cerner. Pour tenter d'infléchir le mouvement dans un sens plus favorable à la cause de l'Entente, il se transportent sur le terrain de la propagande, en utilisant des méthodes d'avant-garde (le cinéma par exemple) pour convaincre les soldats russes de poursuivre le combat contre les Puissances centrales et cherchent à recruter des volontaires polonais, transylvains ou tchécoslovaques. S'ils échouent finalement, ils ont tout de même réussi à retarder de plusieurs semaines la signature des paix à Brest-Litovsk et de Bucarest, ce qui a procuré un répit sans doute décisif aux combattants du front Ouest en retardant le transfert des divisions allemandes vers la France et en permettant l'arrivée des soldats américains.

Mots-clés: missions françaises en Russie et Roumanie; révolution russe; bolchevisme; paix séparées.

În timpul Primului Război Mondial, Franța a trimis în Rusia o misiune militară comandată mai întâi de generalul Janin, apoi de generalul Niessel, iar în România Misiunea Berthelot. Cufundați în Rusia cartierului general, a marilor orașe și a frontului, sau înconjurați de sute de mii de ruși, așa cum a fost cazul în România - un teatru în care ne vom concentra mai ales - francezii de pe Frontul de Est au avut un loc în primul rând pentru a observa progresul revoluțiilor din februarie și octombrie 1917. Mai presus de toate, ei vor putea măsura consecințele asupra cursului războiului, un aspect care îi privește în primul rând. Mărturiile pe care ni le-au lăsat sunt numeroase, dintre care unele au fost publicate¹, celelalte

---

* Professeur d'histoire contemporaine à l'Université de Lorraine à Nancy; Membre du comité scientifique du Mémorial de Verdun; e-mail: jean-noel.grandhomme@univ-lorraine.fr

¹Pe lângă lucrările menționate în note, să menționăm: Berthelot (General), "Sur le front roumain en 1917" în *Revue de France*, 1 iulie 1927, n° 13, pp. 642-664; 1 septembrie 1927, nr. 17, pp. 96-123. - Courson de La Villeneuve (Guy), « J'ai vu mourir l'armée impériale » în *Le Littéraire*, 10 aprilie 1969, p. 8. - Fontaine (Marcel), *Avec la Mission du général Berthelot*, București, 1934. - Gasfield (Nicolas), "Pe frontul persan în timpul Marelui Război. Souvenirs d'un officier français" în *Revue d'Histoire de la Guerre mondiale*, 1924, anul 2, pp. 120-151. - Niessel (general), *Triumphul bolșevicilor și pacea de la Brest-Litovsk. Suveniruri 1917-1918*, Paris, 1940. - Omessa (Noël), *De la Iași la Paris cu misiunile aliate, 9 martie - 9 mai 1918*, n.d., n.l. - Pistor (general), "În România. Misiunea militară franceză 1916-1917" în *Icare*, nr. 93, pp. 144-149. - Tabouis (general), "Cum am

nepublicate. Evaluările lor, diverse și uneori surprinzătoare, sunt totuși de acord în condamnarea a ceea ce în curând se numește doar "trădare rusă"; pentru că ceea ce este evident este că toate aceste răsturnări joacă în mâinile Puterilor Centrale. Privită prin prisma Revoluției Franceze, agonia Rusiei imperiale și apoi a Rusiei democratice va duce imperceptibil, pe măsură ce zilele trec, la nașterea totalitarismului, chiar dacă martorii probabil că nu erau conștienți de el la momentul respectiv.

Revoluția din februarie

Revoluția nu este nimeni de uimit. Ofițerii francezi care se frecau zilnic de camarazii lor ruși din Moldova simțeau că regimul țarului era la capătul puterilor. La 15 februarie 1917, căpitanul de Courson de La Villeneuve, ofițer al Misiunii Berthelot, i-a scris soției sale o scrisoare premonitoare, rezumând impresiile sale despre Rusia - o țară pe care o cunoștea bine, deoarece rămăsese acolo înainte de război și a cărei limbă o vorbea: "Există o nemulțumire teribilă peste tot. Armata este dezgustată de spate, de influența partidului Boche, de împărăteasă, de schimbările constante de miniștri, de dezorganizare. De data aceasta, toți erau de aceeași părere: marii duci, aristocrații și burghezii doreau să pună capăt influențelor oculte ale curții și doreau un guvern parlamentar. Ceea ce este curios este că acest sentiment există și în armată, chiar și printre ofițerii reacționari. Toată lumea a simțit în acest război ce calamitate a fost Rusia din cauza lipsei sale de cultură, a ignoranței maselor întreținute de autoritățile publice și există discuții deschise despre revoluție, care este fără îndoială în mintea oricui. - Cum se va desfășura, pașnic sau prin război civil, în timpul sau după Marele Război, se va limita, așa cum susțin mulți, la o revoluție a palatului? Nimeni nu poate spune, dar în opinia tuturor, va avea loc în mod inevitabil. Într-un cuvânt, acest front nu trebuie luat în considerare. Îi pot bate pe austrieci, dar nu îi vor avea niciodată pe Boches"².

La 23 februarie/8 martie 1917, au izbucnit primele tulburări revoluționare la Petrograd. După două zile de ezitare, trupele au făcut un pact cu insurgenții, confiscând arsenalul și Palatul de Iarnă. Un guvern provizoriu a fost format la 11 martie, sub egida prințului Lvov, un aristocrat liberal. În același timp, a fost format un sovietic, pe modelul Sovietului din 1905. Revoluționarii au cerut abdicarea lui Nicolae al II-lea, care s-a supus voinței lor la 15 martie.

Generalul Berthelot ia prânzul acasă la contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței la Iași³, în compania scriitorului Robert de Flers, care servea în misiune cu gradul de locotenent secund, și a lui Raymond Recouly, ofițer de legătură al Cartierului General francez din Rusia, când a aflat de căderea regimului imperial.

---

devenit comisar al Republicii în Ucraina" în *Prace Ukraińskiego Instytutu naukowego*, Vol. 8, No. 2, Varșovia, 1932, pp. 141-161. - Vergé (Arsène), *Avec les Czechoslovaques*, Paris, 1926. - Zavier (Emile), *de la Arhanghelsk până la Golful Persic. Aventures de cinquante Français*, Paris, 1919.

²Arhive private (A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 2/15 februarie 1917.

³Bucureștiul a fost evacuat la sfârșitul lunii noiembrie 1916, înainte de a fi cucerit de germani la 6 decembrie. Armata română și aliatul său rus s-au refugiat în Moldova. Guvernul român s-a mutat la Iași.

Recouly a fost un expert în afacerile rusești, fiind corespondent de război în 1904-1905 și acoperind dezbaterile Dumei din 1906 și 1912 pentru presa franceză. "Am fost doar pe jumătate uimit de această veste", a scris el. Timp de săptămâni, fiecare dintre noi a trăit în așteptarea unei întorsături dramatice a evenimentelor. Când și cum s-ar întâmpla? Nu știam. Dar eram destul de siguri că se va întâmpla."⁴. Berthelot l-a trimis imediat la Petrograd, "pentru a afla exact ce se întâmplă acolo", pentru că era în joc viitorul întregului Front de Est și, prin urmare, și al României⁵. Pe drum, Recouly a văzut deja primele efecte ale revoluției în rândul trupelor ruse staționate la Galați. Vestea pe care a telegrafiat-o la Iași nu a fost deloc liniștitoare: "Legătura, mai solidă în aparență decât în realitate, care a reunit, pe cât a putut, diferitele elemente ale acestui imens imperiu, a fost ruptă peste noapte. Totul merge dintr-o parte în alta, abandonat, fără a simți, pentru moment, vreo forță capabilă să țină împreună aceste elemente împrăștiate."⁶.

"Nu sunt de bun augur pentru aceste evenimente", a concluzionat Berthelot. Războiul va trece acum în plan secund pe Frontul de Est. (...) Încă mai cred că ar fi fost mai bine dacă Rusia și-ar fi spălat lenjeria murdară după război".⁷. Șeful Misiunii Militare Franceze avea un gând pentru țară, pe care îl întâlnise de mai multe ori: "Acest biet împărat merita mai mult. L-am privit întotdeauna ca pe un om cinstit și o inimă loială."⁸. Singura vină a țarului a fost slăbiciunea sa și influența exercitată asupra lui de soția sa, "care este o Boche pur-sânge și a cărei influență a fost atât de dăunătoare încât a sfârșit prin a-i înstrăina pe toți".⁹. Ca Marie-Antoinette (*Austriacul*), Alexandra (*Germanul*), care a făcut greșeala de a se amesteca în marea politică și de a se înconjura de personaje dubioase, cum ar fi celebrul SocRasputin, succedându-i "magicianului" Filip, a cristalizat ura populară și a provocat daune imense instituției monarhiei însăși.

O instrucțiune distribuită ofițerilor francezi de pe Frontul de Vest le cerea să declare, cu ocazia discuțiilor cu soldații: "Rușii au făcut o revoluție pentru a alunga un guvern care se pregătea să-și abandoneze lașitatea alianței și să încheie o pace separată cu Germania".¹⁰ ; în consecință, Antanta trebuie să salute această mișcare "care pune capăt definitiv influenței germane și tendințelor separate de pace";¹¹. Aceasta este, deci, politica oficială a guvernelor aliate. La Paris, Londra și New

---

⁴Recouly (R.), *Chez les moujiks en capote grise*, Paris, 1942, pp. 244-247.

⁵Torrey (G.E.), *General Henri Berthelot și România*, New York, 1987, p. 56 (Jurnal, 16 martie 1917). Este Jurnalul generalului Berthelot, publicat de un cercetător american.

⁶Recouly (R.), *op. cit.*, pp. 248-253.

⁷Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 53 și p. 55 (Jurnal, 15 martie 1917 + Scrisoare către L. Berthelot, 16 martie 1917) [Louise Berthelot a fost cumnata și confidenta generalului].

⁸*Idem*, p. 54 (Scrisoare către L. Berthelot, 16 martie 1917).

⁹*Id.* (Scrisoare către L. Berthelot, 16 martie 1917).

¹⁰Adam (R.), *Histoire des soldats russes en France*, Paris, 1996, p. 113.

¹¹(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 21/6 martie 1917.

York, vestea căderii țarismului a fost primită cu favoare și chiar entuziasm, notează Raymond Recouly, care o vede ca pe cea mai bună dovadă a ignoranței Occidentului cu privire la afacerile Rusiei și la situația exactă a Rusiei: "Având în vedere doar punctul capital al războiului, adică posibilitatea de a o continua, Rusia țaristă, în ciuda slăbiciunii și defectelor sale, reprezenta încă o anumită forță. Din ziua în care a dispărut, acea forță a fost distrusă și nu a mai fost nimic în locul ei.¹²

Guvernul provizoriu a fost rapid recunoscut de țările Antantei. El a început imediat să-i liniștească pe Aliați. La 21 martie, el a anunțat solemn "că spiritul de patriotism profund arătat în timpul luptei împotriva vechiului regim îi va inspira pe bravii săi soldați pe câmpul de luptă". El intenționa să facă tot ce îi stătea în putință pentru a oferi armatei mijloacele necesare pentru a continua războiul "până la sfârșitul său victorios"¹³. Alianțele care îl leagă de alte puteri rămân sacre. Pe 17, Pavel Miliukov, noul ministru al afacerilor externe, vorbise deja despre o "gură de aer proaspăt" care, departe de a precipita Rusia în abis, ar da un impuls irezistibil forțelor de regenerare națională și ar stimula Antanta în ansamblu¹⁴. Revoluția nu putea decât să îmbunătățească situația "acestei țări care era cu adevărat putredă de sus", potrivit căpitanului Doignon, artilerist în misiunea Berthelot¹⁵.

Începuturile anarhiei

Dacă toată lumea este convinsă că am înotat în ape tulburi în ultimele zile ale regimului imperial, am câștigat cu adevărat din schimbare? Un curier francez, locotenentul Chaumié, se îndoiește de acest lucru, având în vedere spectacolul prezentat în sala de mese a G.H.Q. lui Mohilev în ziua primei vizite a membrilor guvernului provizoriu. Alături de reprezentanții Vechii Rusii, generali, ofițeri, demnitari civili, legați în uniformele lor din ziua precedentă, salută "jacheta", care "(face) intrarea sa în istoria Rusiei". La masa din spate, prezidată de generalisimul Alexeiev, care tocmai îl înlocuise pe Marele Duce Nicolae, care fusese respins de revoluționari ca toți ceilalți Mari Duci¹⁶ Noii veniți și-au ocupat locurile: prințul Lvov, Alexander Guchkov, Pavel Milyukov, "oameni cinstiți cu figuri care să fie numiți membri ai Academiei de Științe Morale fără confesiune, dar la fel de neobișnuit în acest sediu ca și într-o adunare revoluționară. Ochii căutau o figură și o mască mai anxioase: Kerenski, cu jacheta neagră, cu nasturi până la guler și fața

---

¹²Recouly (R.), *op. cit.*, pp. 247-248.

¹³Ferro (M.), *La Révolution de 1917*, Paris, 1967, vol. 1, p. 278].

¹⁴*Idem*, vol. 2, p. 1042

¹⁵Service historique de l'armée de terre (S.H.A.T.), Vincennes, *Testimony Doignon, T 801, căpitanul Doignon către părinții săi, 15/28 martie 1917.*

¹⁶Berthelot a regretat profund acest lucru, "pentru că singur ar fi putut să pună puțină viață și ardoare în această biată armată rusă". [Torrey (G. E.), *op. cit.*, pp. 57-58 (Scrisoare către G. Berthelot, 24 martie 1917)].

fără păr, agitată nervos, iritantă și atrăgătoare ca un tânăr iezuit furtunos.¹⁷ Generalul Berthelot se temea că acest nou guvern nu va avea mai multă energie decât cel vechi: "În fruntea Rusiei avem nevoie de oameni și nu de marionete"¹⁸. În Misiunea sa, precum și în cercurile conducătoare din România, el este urmărit pentru fapte, nu mai puțin nedumerit decât în Rusia.

Noua putere s-a impus cu ușurință într-o Rusie obosită de autocrație. Dar el a trebuit să țină cont de Sovietul din Petrograd, "un fel de comună pacifistă, socialistă, antimilitaristă, care face deja mult rău", care veghează asupra liniei sale revoluționare și acționează în mod regulat ca o putere paralelă. "Din moment ce are muncitorii din fabrică și trupele revoluționare de partea sa, el este în mod natural atotputernic." "Atâta timp cât această dualitate a puterii durează, anarhia va amenința să pună stăpânire pe Rusia. Germanii chiar au prea mult noroc".¹⁹... El a fost cel care, la 14 martie, a promulgat fatalul *Ordin (prikaze) Nr. 1*, un semnal dat anarhiei în armata rusă. În ea, sovieticul a recomandat ca comanda unităților să fie încredințată consiliilor alese de soldații înșiși; Rolul ofițerilor a fost limitat la direcția exclusivă a operațiunilor militare pe teren.

Acești ofițeri nu mai sunt cei din 1914, elita fostelor cadre a fost ucisă în luptele din 1914 și 1915. Cei care îi înlocuiesc au adesea o pregătire mai puțin avansată, un caracter mai puțin temperat; Sunt ușor copleșiți. A trebuit să ne mulțumim să umplem golurile cât de bine am putut, deoarece învățământul superior nu era suficient de dezvoltat în imperiu pentru a permite ofițerilor de rezervă capabili să fie eliberați rapid. Ca un Turreau sau un Barras din vechime, mulți ofițeri ai armatei imperiale au înțeles repede spiritul vremurilor și au procedat la abjurările necesare. Alții renunță complet. Peste tot, soldații își concediază ofițerii²⁰, sub ochiul batjocoritor al germanilor.

Robert de Flers a descris pe un ton lirico-ironic erupția ideilor noi în adâncurile armatei: "Vântul revoluției suflă din Rusia. Se leagănă peste vârfuri, se învârte prin văi, răcnește prin stânci și păduri. Nu există ramură de sau brad, de la Marea Baltică la Marea Neagră, de la Dvina la Dunăre, care să nu se agite sub efortul său. Alunecă pe pante și se grăbește în râuri, scuturând fiecare grămadă de ienupăr. A ajuns la tranșee, abia sa oprit la viraje, gardienii de așchii nu l-au rupt. El continuă să se aventureze la posturile de ascultare. Merge peste tot, este peste tot, nu neglijează pe nimeni, nici în sate, nici în cazemate. Nu a uitat să viziteze bateria îngropată, micul avanpost sau simțitorul izolat. Nu există soldat atât de umil, nici un mujik umil încât să nu se gândească la avertizare."²¹.

---

¹⁷Chaumié (E.), *La Belle aventure de Robert de Flers*, Paris, 1929, pp. VII-VIII.

¹⁸Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 58 (Scrisoare către L. Berthelot, 28 martie 1917).

¹⁹(A.P.) Căpitanul de Courson către soția sa, 8/ 21 aprilie 1917.

²⁰"Suntem liberi acum... Ei țipă. Disciplina cu bastoane nu mai este dorită, ca pe vremea țarului... Ne-a săturat sângele... Suntem cetățeni liberi! »... (Monkevitz (general), *La Décomposition de l'armée russe*, Paris, 1919, pp. 47-48).

²¹Flers (R. de), *Sur les chemins de la guerre*, Paris, 1919, p. 199.

Revoluția a permis Puterilor Centrale să dezvolte pe scară largă o nouă formă de război, pe care toți beligeranții au încercat-o timid de la începutul conflictului. Este vorba de a provoca o implozie a inamicului prin subminarea apărării sale morale, făcându-l să se îndoiască nu numai de rezultat, ci chiar de legitimitatea luptei pentru care îndură nenumărate suferințe de luni de zile. Revoluția pătrunde în interior, provoacă soldatul, armata rusă, atât în țara rusă, cât și în țara românească și, în consecință, armata română și misiunile franceze înseși, care îi sunt asociate. Francezii, prin urmare, sunt supuși prin forța circumstanțelor de acasă, dar, deoarece nu sunt ruși, o văd și din exterior și asta face ecoul pe care ni l-au lăsat într-un sens atât de interesant. Foarte puțini au cedat, aproape toți s-au întors nevătămați, altfel *Vaccinate*.

În haosul care a urmat, infanteria rusă și în special personalul depozitului au fost lovite puternic de *Noul Spirit*. Dar cavaleria și armele tehnice sunt mai rezistente. Această diferență este deosebit de vizibilă în România. "Artileria, care era mai mult sub influență engleză și franceză", a declarat feldmareșalul german Mackensen, comandantul-șef al forțelor Puterilor Centrale pe acest front, "era mai înclinată spre continuarea războiului. Trage, în timp ce (infanteria) se abține în cea mai mare parte de la orice acțiune ostilă și încearcă să intre în negocieri".²² Cea mai bună propagandă în favoarea Franței și a aliaților este activitatea Misiunii ca întreg. Generalul Berthelot intenționa să lupte împotriva inamicului și pe acest teren. El i-a cerut colonelului Odone, de la biroul de informații al G.H.Q., să elaboreze un plan de știri false, "care să fie răspândite atât în interiorul liniilor, cât și dincolo de linii, pentru a înșela inamicul și a-l lăsa într-o stare de indecizie, dacă nu în ceea ce privește pregătirile pentru atac, cel puțin în ceea ce privește zona de atac care ar trebui aleasă"²³. Prin însăși prezența sa și prin scrierile sale obișnuite, sublocotenentul Robert de Flers, cunoscutul dramaturg, este unul dintre atuurile propagandei franceze în România.

Șeful misiunii, care folosește cinematografia pentru edificarea militarilor, dar și a civililor²⁴, a comandat, de asemenea, diverse broșuri de la Paris: 500 de exemplare ale broșurii *Ce a făcut Franța pentru Aliați*²⁵; 200 de exemplare din fiecare publicație a Comitetului de Propagandă Socialistă pentru Apărarea Națională: *De ce urâm și vrem să distrugem militarismul german sau Tu ai fost cel care a vrut războiul* Ca ceea ce²⁶. Berthelot putea conta pe ajutorul sublocotenentului Edouard Tavernier, corespondentul *Oră*, mobilizat la fața

---

²²Mackensen (Maréchal von), *Briefe und Aufzeichnungen*, Leipzig, 1938, p. 334.

²³S.H.A.T., Seria 17 N, caseta 541, Berthelot către Marele Cartier General, 30/12 iunie 1917, nr. 1618.

²⁴Winogradski (general), *Războiul de pe Frontul de Est*, Paris, 1926, p. 138.

²⁵S.H.A.T., Seria 5 N, caseta 200, Berthelot către Ministerul de Război (M.G.), 28/10 februarie 1917, nr. 615.

²⁶*Idem*, seria 5 N, caseta 200, Berthelot către M.G., 10/23 iunie 1917, nr. 542.

locului, sau jurnalistul elvețian francofil francofil de limbă franceză de la Le Bochet.

Uraganul care a măturat Rusia și dezlănțuirea propagandei germanofile și pacifiste, care era astfel combătută prin toate mijloacele, s-a produs într-un moment în care generalul Berthelot și autoritățile ruse și române intraseră în faza activă a pregătirii ofensivei menite să recâștige terenul pierdut în campania din 1916. Întrebarea este dacă planurile care au fost construite cu migală timp de luni de zile vor putea intra în domeniul aplicării; pentru că, cu siguranță, așa cum toată lumea știe, așa cum este Robert de Flers, "Revoluția Rusă a complicat totul la proporții formidabile" ²⁷.

Alexander Guchkov, noul ministru de război, a devenit principalul interlocutor al generalilor Janin și Berthelot. Cu toate acestea, el a făcut o vizită surpriză de patruzeci și opt de ore la Iași în perioada 21-23 aprilie și a fost primit de cuplul regal român la prânz, "cel care tocmai îl răsturnase pe împărat (...)! Este singular și ridicol în același timp." ²⁸. "Este în puterea lui să facă ceea ce niciun rus nu a făcut încă?" ²⁹ întreabă generalul Berthelot, care îi atrage atenția asupra bune discipline care a domnit în armatele Revoluției Franceze "unde, dacă un general a fost împușcat pentru că nu a executat un ordin, un soldat a fost, de asemenea, spânzurat pentru o găină furată de la locuitori" ³⁰.

Obiceiuri noi

Gucikov a fost curând înlocuit de Alexander Kerensky, cu puteri depline. Noul ministru pregătește o nouă ofensivă, împreună cu generalul Brusilov, pentru luna iunie; dar pentru a obține acceptarea continuării războiului, care devenea din ce în ce mai nepopular, el s-a simțit obligat să elibereze prizonierii politici, în special bolșevicii, care au înființat imediat o organizație solidă după Congresul Sovietelor din toată Rusia (16 iunie). Generalul Berthelot a salutat demisia primului ministru de război din guvernul revoluționar: "A fost un dezastru și nu am putut conta pe el în niciun fel" ³¹. Tocmai își exprimase indignarea față de una dintre ultimele sale directive, care reflecta ambiția de a stabili disciplina pe o nouă bază: "Indisciplină", ar trebui să spună, "pentru că este cea mai rea anarhie. Nu sunt posibile sancțiuni!" ³².

"Ca un singur om, întreaga armată vorbea, vorbea non-stop, fără să-și facă griji pentru nimic altceva", spune generalul rus francofil Monkevitz ³³. Robert de

---

²⁷(A.P.) R. de Flers către soția sa, 29/ 11 iunie 1917, nr. 32.

²⁸*Idem*, 13/26 aprilie 1917, nr. 26.

²⁹Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 63 (*Jurnal*, 22/23 aprilie 1917).

³⁰Winogradski (general), *op. cit.*, p. 315-317.

³¹Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 70 (*Jurnal*, 15 mai 1917).

³²*Idem*, p. 69 (*Jurnal*, 13 mai 1917).

³³Monkevitz (General), *op. cit.*, pp. 63-64.

Flers menționează, de asemenea, o "cheltuială prodigioasă de cuvinte. Se pare că toți acești oameni, care au tăcut timp de secole, și-au recăpătat brusc mijloacele de exprimare și le folosesc din abundență. Era epoca de aur a elocvenței. Vorbitorul predică fraternitatea universală, pacea popoarelor reconciliate, zile mai bune, muncă remunerată - muncă mică și foarte remunerată. Ura! Ura! Apoi s-a îndreptat spre problema împărțirii terenurilor. Proprietarii vor fi expropriați și apoi proprietățile lor vor fi împărțite".³⁴ La sediul Armatei a 4-a ruse, de exemplu, ofițerii își petrec trei sferturi din zi primind delegații ale soldaților și înregistrând plângeri și cereri. În ceea ce privește exercițiile, manevrele și munca pentru îmbunătățirea pozițiilor noastre, cu greu ne mai gândim la ele. În unele regimente, comitetele stabileau durata zilei de lucru la șase, cinci sau chiar patru ore.

Gândurile soldatului rus pot fi împărțite în câteva cuvinte rostite fără discriminare: *libertate*, *pace*, sunt cele care apar cel mai des. "De îndată ce cuvântul libertate este pronunțat, se ridică aclamații vehemente și se repetă de o sută de ori cu transportul: *Svoboda! Svoboda!* Pentru ei, cuvântul libertate și-a păstrat toată frumusețea, toată flacăra: nu a fost golit de sensul său. Încă nu s-a împiedicat de mesele de cabarete. Miroase dulce, a peisaj, a pajiști, a flori; are vigoarea proaspătă a recoltelor care se ridică la soare; Este vârsta celor care o pronunță, are douăzeci de ani! Atâta timp cât le păstrează!»³⁵ De la ferestrele biroului său din Iași, Berthelot a văzut cete de soldați ruși fluturând steaguri roșii cu inscripția *Mir (Pace)*³⁶. Deși a doua zi, Statul Major General rus i-a atras atenția că în procesiune erau alte steaguri cu inscripția *Război total*, el continuă să considere intolerabile aceste demonstrații intempestive³⁷. Discutarea ordinilor, chiar și nesupunerea, a devenit ceva obișnuit. În același timp, jefuirea de care populația suferă de la iarnă a crescut. Chiar și atunci oamenii s-au plâns de asta, dar apoi jefuitorii au lucrat cu prudență pentru a evita să fie spânzurați, "în timp ce acum jefuitorii *Tovaritchi*, simțindu-și iresponsabilitatea, fură deschis și chiar își permit să pătrundă în locuințele private ale burgheziei"³⁸...

Pentru șeful misiunii, singura soluție era restabilirea unei aparențe de activitate a forțelor operaționale: "Frontul este întotdeauna calm, prea calm", i-a scris el cumnatei sale Louise, "deoarece, rămânând atât de inactivi, rușii fac un deserviciu Alianților, lăsându-i pe Boches să facă ce vor, permițându-le să recupereze trupele pentru a le transporta pe Frontul de Vest. sau să elibereze alte trupe încercate și testate. De asemenea, își fac un deserviciu pentru că trândăvia este un consilier rău, iar soldații profită de acest lucru pentru a organiza întâlniri, pentru a face demonstrații cu steaguri roșii și, ceea ce este mai rău, pentru a declara

---

³⁴Flers (R. de), *op. cit.*, p. 206 și pp. 211-212.

³⁵*Idem*, la p. 218.

³⁶Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 61 (*Jurnal*, 19 aprilie 1917).

³⁷*Idem*, p. 62 (*Jurnal*, 20 aprilie 1917).

³⁸Winogradski (general), *op. cit.*, p. 320.

cu voce tare că s-au săturat de război.³⁹ Procesul prin foc le-ar face, de asemenea, ofițerilor o lume bună, deoarece se plictiseau în tranșeele lor și își petreceau timpul citind, dormind, jucând cărți și consumând alcool atunci când puteau să-l obțină. "Nu sunt interesați de trupă: o abandonează în soarta ei"⁴⁰. Ofensiva a fost și singura modalitate de a împiedica retragerea mai multor divizii germane de pe frontul românesc. Pentru moment, germanii par să aștepte ca frontul să se prăbușească din proprie inițiativă și îl împing cât de departe pot.

Cel Revoluția permanentă

Traversând Ucraina pe 29 aprilie, Berthelot nu a avut impresia că revoluția "a fost foarte pasională". Câteva steaguri roșii flutură pe acoperișurile unor gări, dar singura manifestare concretă a schimbării regimului "este destul de liniștitoare": o patrulă de soldați, "cu cocardă roșie, desigur", urmărește soldații care călătoresc fără permisiune în tren și tratează un bețiv recalcitrant "într-un mod care poate fi numit *Pede Militari*"⁴¹. Și totuși, două zile mai târziu, evenimente serioase s-au desfășurat în principalele orașe ale Moldovei. Sub pretextul sărbătoririi zilei de 1er În luna mai, trupele ruse din Iași au organizat mitinguri, au demonstrat în stradă, cu steaguri roșii în frunte, la o scară fără precedent, și mai ales au eliberat un deținut politic român de origine bulgară, un socialist cunoscut ca agent german, Cristian Rakovski, unul dintre reprezentanții României la conferința socialistă și pacifistă de la Zimmerwald, și au început discursuri răzvrătite.

Este adevărat că în România agitația socialistă, care are un caracter pur național, este extrem de limitată. Partidul Social Democrat, care fusese interzis în august 1916, nu avea practic nicio rezonanță în țară. Cum românul nu are încredere instinctivă în tot ceea ce vine din Rusia, și de la război mai mult ca niciodată, Revoluția din Februarie însăși cu greu reușește să reînvie o mișcare deja dezamorsată de reformele democratice promise de rege și de guvern. Dar, și acest lucru este cu atât mai grav cu cât este într-un fel o încălcare a securității statului român și a unui stat gazdă și aliat, unul dintre vorbitorii demonstrației și-a luat libertatea de a incita mulțimea să-l detroneze pe rege și să proclame o republică democratică în România. "Demonstrații ar dori să proclame Republica! Cu ce se amestecă? E frumos aici, Republica lor! exclamă Berthelot, auzind vestea sosirii sale la Petrograd⁴². În public, compus aproape exclusiv din soldați ruși, nimeni nu l-a întrerupt pe vorbitor sau nu a încercat să-i răspundă; dimpotrivă, este aplaudat.

Ministrul rus de război a trimis doar o telegramă de reproș la adresa vorbitorului de la Iași. La Galați, demonstrația nu a căpătat un astfel de caracter insurecțional. "Mii și mii de soldați, flancați de ofițerii lor și în coloană de șase" au

---

³⁹Torrey (G.E.), *op. cit.*, pp. 62-63 (*Scrisoare către L. Berthelot, 20 aprilie 1917*).

⁴⁰Legras (J.), "Souvenirs de la Russie en guerre" în *Revue d'Histoire de la Guerre mondiale*, 1933, pp. 22-239.

⁴¹Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 65 (*Scrisoare către L. Berthelot, 29 aprilie 1917*).

⁴²*Idem*, p. 66 (*Jurnal, 4 mai 1917*).

mărșăluit "în perfectă ordine" prin *strada Domneasca*, artera principală. Aproape toți poartă steaguri roșii sau negre, cu următoarele inscripții pe ele cu litere albe: "Trăiască Republica!" și "Trăiască Revoluția!" De la distanță, parada formează "o pădure de bannere și steaguri". Fanfarele cântă *The Marseillaise*. După paradă, încep discursurile, "prelungite de controversă". Avioanele rusești, cu bannere roșii atașate de aripile lor, zboară deasupra caselor aflate la mai puțin de treizeci de metri distanță și aruncă proclamații. Mulțimea aplaudă. Apoi și-a luat în cap să poarte triumfător câțiva ofițeri francezi, simpli spectatori izolați, "care au refuzat destul de rece să accepte acest semn de interes". Germanii, care bombardau regulat Galațiul, în special aerodromul condus de căpitanul Bléry, "și care puteau vedea chiar cu ochiul liber de pe dealurile Dobrogei parada și adunarea, au avut grijă să nu deranjeze petrecerea. Nu se trage nici măcar o singură lovitură de tun. În tranșee nu s-a auzit nicio împușcătură. Astfel, deja germanii și aliații lor încurajează în mod deschis revoluția, prevăzând toate beneficiile pe care le vor obține din ea.⁴³ Ei nu știu încă că această ideologie sapă și mormintele imperiilor Austriei și Germaniei.

La 7 mai, când Ziarul Revoluționar din Petrograd *Novoye Vremya* (Le Temps nouveau) și-a permis să regrete "absența camarazilor francezi de la demonstrația de la Iași", generalul Berthelot a ieșit din rezervă cu indignare: "E cam tare, cine ne cred? Este adevărat că "tovarășii francezi" nu au participat la revoluția de la Iași. Ei nu vor participa la niciun altul. Când suntem în război, nu ne gândim să vorbim! Apropo, știți că încă luptăm în Franța? »⁴⁴ Probabil că nu știa că Franța a fost, de asemenea, afectată de oboseală după dezastrul de la Chemin des Dames.

Guvernul provizoriu a numit un nou comandant suprem pe frontul românesc, generalul Cerbaciou. Va fi energic? Acest lucru este îndoielnic, deoarece el a refuzat să meargă la întâlnirile sovietului, "de teama de a nu fi batjocorit", și a preferat să-și trimită șeful de stat major la ei⁴⁵. Ministrul Franței în România, contele de Saint-Aulaire, a obținut totuși interzicerea demonstrațiilor militare⁴⁶. Ca răspuns, comitetele au protestat împotriva "respectului lor pentru instituțiile Rusiei și pentru Uniunea Sacră a Tuturor în fața inamicului"⁴⁷.

Starea de spirit a soldatului nu s-a schimbat în câteva zile. Regimentul 47/72 românesc, care a trecut prin fața liniilor rusești la Drăgușeni pe 19 iunie, a fost întâmpinat cu strigăte duble: "*Mir! Mir!*", la care răspunde cu expletive⁴⁸. "În

---

⁴³Bléry (P.), *En mission en Roumanie*, Paris, 1919, pp. 124-125.

⁴⁴Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 68 (*Jurnal*, 7 și 8 mai 1917).

⁴⁵S.H.A.T., Series 5 N, Box 200, Saint-Aulaire aux Affaires étrangères (A.E.), 21/4 mai 1917, nr. 1781.

⁴⁶*Idem*, seria 7 N, caseta 1455, Saint-Aulaire către A.E., 24/7 mai 1917.

⁴⁷*Idem*, seria 7 N, caseta 1457, colonelul Pétrin, șeful statului major al misiunii Berthelot, către G.H.Q., 6 mai 1917, nr. 995-1000.

⁴⁸Rosetti (General), *Marturisiri*, Bucuresti, 1997, p. 202.

cele mai bune condiții cu camarazii mei ruși, care mă tratează ca pe unul de-al lor și discută fără constrângeri în fața mea", a scris căpitanul de Courson de La Villeneuve, care a fost detașat la Corpul 4 de armată siberian la 10 mai, "Pot cu adevărat, datorită cunoștințelor mele de rusă, să "iau temperatura". Aș vrea să fiu optimist, dar nu pot face asta observând pe de o parte anarhia care crește și pe de altă parte pasivitatea ofițerilor, complet tulburați, incapabili să oprească marșul spre prăpastie (...) Rusia este în afara acțiunii, aliații nu trebuie să se mai bazeze pe ea și să nu mai trimită material de război care nu va fi folosit".⁴⁹

Are loc un prim incident. Un soldat rus care a fost prins furând conserve dintr-un depozit al armatei franceze din Iași, a chemat în ajutor aproximativ cincizeci dintre camarazii săi, iar cele două santinele franceze și-au datorat salvarea doar protecției jandarmilor români care veniseră între timp să fugă⁵⁰. Generalul Berthelot a trebuit, de asemenea, să-i ceară generalului Cerbacioc să pună capăt propagandei care era dezvoltată în plină zi de câteva sute de pionieri ruși pe front. În aceste condiții, generalul Cerbacioc nu vrea să audă de o ofensivă până când nu inspectează întregul front și nu o raportează generalului Alexeiev. Conte de Saint-Aulaire a fost iritat să vadă o lună întreagă astfel irosită fără cel mai mic profit, dimpotrivă; Pentru că starea de spirit a trupelor ruse va fi probabil și mai puțin ofensivă la sfârșitul perioadei⁵¹.

Bunii Apostoli

Confruntat cu impotența armatei ruse de a restabili ordinea și de a restabili spiritul de luptă, sa decis utilizarea de noi metode. Pavel Gucikov a fost primul dintr-o serie de lideri revoluționari care au venit să viziteze Moldova. Kerenski însuși avea să-l urmeze câteva săptămâni mai târziu. Dar este de văzut că, aici ca și în altă parte, este foarte dificil să lupti cu argumente raționale cu sloganurile simpliste ale bolșevicilor, care invită soldații să facă revoluția socială: "Nu vă cerem să muriți pentru ceilalți, (care sunt) dușmanii voștri de clasă pe frontul de acasă". Kerenski a făcut apel la rațiunea și patriotismul soldatului: "Este ușor să-i sfătuiești pe oamenii obosiți să depună armele și să se întoarcă acasă, unde se naște o nouă viață, dar te chem să lupti, la acte de eroism. Nu vă chem la sărbătoare, ci la moarte. Trebuie să vă sacrificați pentru a vă salva patria." Dar soldatul urmează acum o logică diferită, iar vorbitorului i se spune invariabil: "Spuneți că trebuie să luptăm împotriva germanilor pentru ca țărani să poată avea pământul lor. Dar la ce îmi folosește să primesc pământul dacă sunt ucis? »⁵²

Acesta a fost momentul în care Occidentul a considerat oportun să trimită o serie de personalități socialiste și patriotice pe Frontul de Est pentru a predica cuvântul bun fraților din Rusia. Ministrul armamentului, Albert Thomas, a sosit la

---

⁴⁹(A.P.) (Courson de La Villeneuve Papers), Raport trimis generalului Berthelot, 27/10 mai 1917.

⁵⁰S.H.A.T., Seria 17 N, caseta 541, colonelul Parfait către Berthelot, 7/20 mai 1917, nr. 81.

⁵¹*Idem*, seria 5 N, caseta 200, Saint-Aulaire aux A.E., 18/2 mai 1917, nr. 233-234.

⁵²Kerensky (A.), *La Russie au virage de l'Histoire*, Paris, 1965, pp. 367-373.

Petrograd pe 22 aprilie. Berthelot, pe care îl rugase să vină să-l vadă în capitala Rusiei, a asistat la câteva scene de stradă. Uneori demonstrații sunt cei care merg pe jos *Nevsky Prospekt* batjocorind sau, dimpotrivă, aplaudându-i pe Miliukov sau Lenin, uneori mișcarea se oprește și, cocoțat pe un scaun, un orator își expune părerea. Mulțimea de spectatori aplaudă una sau alta teză. "Dar o armă se stinge, nu știm unde și toată lumea dispare!"⁵³. Generalul citează cuvintele unui industriaș "care pictează bine mentalitatea rusă actuală: muncitorii noștri nu mai vor să muncească, dar nu contează. Acum că America merge cu noi, ne va oferi tot ce avem nevoie!"⁵⁴

După triumfurile de operă din capitala Rusiei, Albert Thomas a făcut o oprire la Mohilev la 8 mai. Generalul Berthelot este departe de a împărtăși "iluzii" referitor la șansele de a readuce Rusia pe calea cea bună⁵⁵. Turneul a continuat la Moscova și Kiev și, în ciuda turnirurilor oratorice uneori pasionale cu adversari neprevăzuți, a avut un succes aparent⁵⁶. Pe 29 mai, ministrul s-a aflat în Moldova, unde a participat la manevrele Diviziei 13 langa Harlau alături de rege⁵⁷. Admiră activitatea Misiunii Berthelot, care a contribuit la învierea armatei române. Apoi a venit vestea bună către trupele ruse: "Imaginați-vă", i-a scris căpitanul de Courson de La Villeneuve soției sale, "un bărbat mic, bărbos, șubred, cu păr lung și blond, ochi mici albaștri în spatele ochelarilor, dar de îndată ce vorbește, îți uiți fizicul, cravata neagră, jacheta gri, pentru că are inspirație; A ținut un discurs uimitor soldaților ruși".⁵⁸... Dar aici rezultatul este dezamăgitor: "Atmosfera rămâne foarte rece. Elocvența oratorului este irosită; Iar efectul este destul de îngrozitor. Cu siguranță nu acesta este modul de a opri indisciplina."⁵⁹. În același timp, pe cealaltă parte a pieței *Traian*, Cristian Rakovski hărțuiește mulțimea exact în direcția opusă⁶⁰.

În seara zilei de 30 mai, Albert Thomas a luat trenul înapoi spre Rusia⁶¹. Generalul Berthelot a salutat impresia profundă produsă de această scurtă vizită. Rușii au văzut că un ministru al Republicii Franceze poate veni "când și cum crede de cuviință" pe teritoriul României. Românii au fost astfel întăriți în autonomia lor morală, iar rușii au putut măsura adevărata valoare a întregului interes pe care Franța îl are pentru România.

---

⁵³Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 66 (*Jurnal*, 3 mai 1917).

⁵⁴*Idem*, p. 67 (*Jurnal*, 6 mai 1917).

⁵⁵Marsengo (general), *Héros sans gloire*, Paris, 1935, p. 224.

⁵⁶Schaper (B.W.), *Albert Thomas*, Assen, 1959, p. 135.

⁵⁷Chambe (Général), *Route sans horizon*, Paris, 1981, p. 148.

⁵⁸(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 22/4 iunie 1917.

⁵⁹Corneloup (J.), *Souvenirs d'un aérostier de la Grande Guerre*, Paris, 1975, pp. 101-102.

⁶⁰Johnson, T.F., *International tramps*, Londra, 1938, p. 69.

⁶¹Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 75 (*Jurnal*, 30 mai 1917).

Dar ar trebui să ne așteptăm la un sprijin puternic din partea Rusiei în viitoarea ofensivă? Aceasta este întrebarea esențială, la care nimeni nu poate răspunde încă. După o perioadă foarte tensionată, în care diferiții protagoniști au fost aproape de a se despărți în mai multe rânduri, de exemplu la începutul lunii mai, este posibil să se prevadă o participare relativă din partea lor. La sfârșitul lunii, generalul Berthelot a remarcat "o anumită îmbunătățire, dar disciplina acestor mongoli era încă aproape inexistentă"⁶². Cu toate acestea, starea de spirit se schimbă favorabil în unitățile din prima linie, iar gustul pentru discuții politice este în scădere. Ofițerii ruși încearcă să reacționeze prin toate mijloacele împotriva ideilor de apărare pasivă. Congresul Sovietelor de la Odessa de la începutul lunii iunie, la care au participat reprezentanții comitetelor Frontului Român, a acceptat principiul ofensivei și a recomandat executarea acestuia. Dar pentru ca mișcarea de îmbunătățire să fie cu adevărat accentuată, "ar fi necesar ca guvernul să sprijine cu toată puterea sa liderii energici care doresc să restabilească disciplina și care lucrează pentru o viitoare ofensivă. Nu există nicio îndoială că acest lucru ar duce la rezultate bune."⁶³.

Multiplicarea misiunilor de propagandă în armata rusă

Pentru a susține mișcarea care părea să apară, și în ciuda piedicilor întâmpinate de "misionarii" socialiști, generalul Berthelot intenționa să continue turneele de propagandă printre trupele ruse, de data aceasta cu contribuția ofițerilor și soldaților Misiunii, și în primul rând, evident, a puținilor vorbitori de limbă rusă. Astfel, la 5 iunie, locotenentul Paris s-a adresat trupelor Corpului 4 armată "într-un limbaj aproape perfect", spre marea satisfacție a generalului lor, care i-a scris lui Berthelot: "Aceste discursuri au produs o impresie reală asupra întregii audiențe și au aprins în inimile tuturor celor prezenți speranța că, mărșăluind mână în mână cu aliații noștri credincioși și glorioși, În curând ne va fi dat pentru a sparge rezistența dușmanului comun și urât. Ofițerul francez este purtat în triumf de soldați la sunetul *The Marseillaise*⁶⁴. Interpretul Gilloton, care a trăit mult timp în Rostov-pe-Don, predică și el⁶⁵; la fel și căpitanul de Courson de La Villeneuve, care a întreprins tururi în compania trimisului *Ziar*, alsacianul Jaegerschmidt: "Mă puteți vedea de aici stând pe o masă", i-a spus soției sale, înconjurat de 6 până la 800 de soldați și perorând în rusă. Când aveam de făcut o improvizație, vorbeam în franceză și se tradusă propoziție cu propoziție (...) Concurez cu Demostene." Peste tot există urale, jurăminte de fidelitate față de Alianță și puțini oponenți⁶⁶. Însuși

---

⁶²*Idem*, p. 73 (Scrisoare către L. Berthelot, 23 mai 1917).

⁶³S.H.A.T., Seria 7 N, caseta 1457, Berthelot către G.H.Q., 31/13 iunie 1917, Raport nr. 14.

⁶⁴*Idem*, seria 17 N, caseta 541, comandantul Corpului 4 rus la Berthelot, 26/8 iunie 1917.

⁶⁵*Id.*, Guillonon *File*, 6 Ye 1362, Starea serviciilor și campaniilor.

⁶⁶(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 25/8 și 1/14 iunie 1917.

maestrul stiloului și elocvenței, Robert de Flers, a fost înrolat pentru această campanie⁶⁷.

Deoarece verbiajul lor este cel căruia pacifiștii îi datorează succesele lor, ei trebuie neutralizați pe același teren. Antanta pare gata să aloce sume enorme de bani acestei "propagande absolut necesare în rândul soldaților ruși"⁶⁸. "Putem pune capăt acestui lucru doar atacând împreună. Revoluția Rusă ne împiedică să facem acest lucru. Adunați-vă", a spus căpitanul de Courson în zona Armatei a 6-a. "Am fost ovaționați și am mers să vedem un alt regiment. Luăm prânzul la sediu. "Seara sunt complet fără cuvinte și distrus", i-a scris el soției sale, "pentru că pentru a vorbi în aer liber la 3.000 de soldați trebuie să strigi". El intenționează chiar să publice un ziar în limba rusă "care ar răspândi astfel cuvântul bun rușilor" și să folosească cinematograful: "Sunt independent, mi se dă carte blanche pentru a-mi conduce afacerea așa cum doresc, ceea ce este deja destul de interesant și, dacă obțin cu adevărat rezultate, aș fi foarte fericit să simt că fac un serviciu țării mele. Dacă vor exista operațiuni, îmi voi multiplica vizitele în tranșee pentru a încerca să-i animez pe ei, acești cetățeni curajoși, inconștienți și dezorganizați. Aș vrea să ating dublul obiectiv pe care îl urmăresc, să-i fac să cunoască și să iubească Franța și să-i înveselesc".⁶⁹.

Robert de Flers, în special, a fost convins de eficacitatea acestor turnee de propagandă, care au fost însoțite de distribuirea de ziare soldaților. Ca dovadă a acestui fapt, el indică rezistența bună la foc a unităților pe care le-a vizitat⁷⁰.

Dezertarea rusă

Cu toate acestea, ceea ce s-a întâmplat în continuare i-a dovedit doar parțial dreptatea. La 1 iulie 1917, armata rusă a reluat ofensiva în Galiția și pe frontul turcesc. Spre surprinderea multor observatori, soldații ruși au luptat inițial cu curaj⁷¹, aproape peste tot. "Suntem foarte mulțumiți de succesele rusești", a scris căpitanul de Courson de La Villeneuve. Până în ultimul moment, toată lumea punea întrebarea: "Vor ieși din tranșee sau nu?" Acest exemplu va conduce, sper, restul armatei ruse. Dacă va fi într-o formă bună, sunt sigur că vom termina Austria anul acesta".⁷². Dar germanii au recuperat rapid terenul pierdut, profitând de revoltele provocate de suprimarea revoltei bolșevice din Petrograd la 16 iulie. Tarnopol, apoi Cernăuți și Câmpulung la începutul lunii august, au căzut în mâinile inamicului, care a avansat o sută de kilometri, ratând la limită deschiderea drumului spre Kiev. Pe întregul front, uitând de datoria lor, trupele s-au desființat,

---

⁶⁷(A.P.) R. de Flers către soția sa, 14/ 25 iunie 1917, nr. 34. - Idem, n.d. (sosit la 22/4 august 1917), nr. 35. - Idem, 26/ 9 iulie 1917, nr. 36.

⁶⁸S.H.A.T., Series 5 N, Box 201, Berthelot to M.G., (septembrie 1917), No. 2-658-51.

⁶⁹(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 14/27 august 1917.

⁷⁰(A.P.) R. de Flers către soția sa, 24/ 6 august 1917, nr. 39. - Idem, 3/ 16 august 1917, nr. 40.

⁷¹Marghiloman (A.), *Notă politică*, București, 1927, vol. 3, p. 21.

⁷²(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 20/3 iulie 1917.

*STAVKA*⁷³. La 22 iulie, prințul Lvov s-a retras și Alexandru Kerenski l-a înlocuit⁷⁴. Cu o previziune aproape profetică, prințul, într-una din ultimele sale declarații, a văzut în "străpungerea frontului lui Lenin" un eveniment de o importanță destul de diferită în istorie decât contraofensiva germană, care a fost totuși catastrofală pentru Rusia. "Revoltele din Petrograd au fost suprimate, este adevărat", a comentat generalul Berthelot; Dar ar fi fost mult mai bine să nu le lăsăm să se întâmple."⁷⁵.

Foarte motivate, trupele române au lansat totuși un asalt asupra tranșeelor germane, cu sprijinul unei părți a trupelor rusești aflate pe front. Succesul a fost obținut la Mărăști, înainte ca Kerenski să suspende întreaga ofensivă pe front la 25 iulie din cauza dezastrelor suferite mai la nord. Elanul României este frânt. "Există în Marea și sfânta Rusie o colecție frumoasă de lași, trădători și porci! Cât de departe ne vor duce? se întreabă Berthelot⁷⁶. Pe 31 iulie, generalul Brusilov a fost înlocuit de Kornilov. Unii generali și-au recăpătat speranța. Kerenski, care se mândrea cu faptul că se afla în fruntea unui "guvern al salvării revoluționare", a vorbit despre înființarea unei "puteri de fier" și i-a acordat imediat lui Kornilov reintroducerea pedepsei cu moartea și restabilirea tribunalelor militare pe front.

Pentru armata rusă, însă, lupta celei de-a doua ofensive Brusilov a fost "cântecul lebedei": "ofițerii și soldații de elită, adevărații reprezentanți ai vitejiei militare rusești, aproape toți au pierit", se plângea generalul Monkevitz. Când întăririle mult așteptate au sosit în cele din urmă, a fost pentru a finaliza ruina armatei prin influența lor cea mai dăunătoare⁷⁷. Doar câteva trupe au arătat o adevărată pugnacitate. De la începutul verii, soldații și ofițerii ruși hotărâți să lupte până la capăt s-au adunat în "batalioane ale morții", unde disciplina și voința de a câștiga încă domneau⁷⁸. Cu unii dintre acești loialiști loiali ai Antantei, în timpul luptelor din 15 august, locotenent-colonelul de Berterèche de Menditte a încercat, cu revolverul în mână, să aducă înapoi o parte din soldații Diviziei 124 ruse care se desființau. Ceilalți, "nenorociți care au aruncat arme și echipamente", fumează țigări și "par foarte mulțumiți de ceea ce au făcut".⁷⁹.

Propagandă continuă în rândul trupelor ruse

Revoluția este acum în centrul frontului românesc. Pentru a evita dezintegrarea care era în curs de desfășurare, a fost, prin urmare, necesar să se

---

⁷³Statul Major General al Armatei Ruse.

⁷⁴Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 87 (*Jurnal*, 22 iulie 1917).

⁷⁵*Idem*, pp. 87-88 (*Scrisoare către L. Berthelot*, 23 iulie 1917).

⁷⁶*Idem*, p. 90 (*Scrisoare către G. Berthelot*, 27 iulie 1917).

⁷⁷Monkevitz (General), *op. cit.*, pp. 93-94.

⁷⁸Schklovsky (V.), *Călătoriesentimentală. Memorii, 1917-1922*, New York, 1970, p. 30.

⁷⁹Cu toate acestea, câteva sunt excepții. Regimentul 53 Infanterie, de exemplu, care s-a remarcat prin buna sa dispoziție, a fost trecut în revistă de regele Ferdinand și generalul Berthelot pe 30 septembrie lângă Sascut (A.P.) Berthelot către C. Dubois, vărul său, 3 octombrie 1917).

acționeze asupra forțelor rusești din România și sudul Rusiei. Pe 10 august, colonelul Yates, atașatul militar american, care tocmai se întorsese dintr-un turneu de inspecție a frontului trupelor ruse, i-a cerut generalului Berthelot să intensifice tururile ofițerilor francezi. Fiecăruia dintre ei trebuie să i se încredințeze misiunea de a vizita constant diviziile frontului, profitând de orice ocazie pentru a trece și la rezerve. El le-a adus salutările prietenești ale camarazilor săi francezi și aliați. El va explica într-un limbaj simplu că acest război este purtat împotriva autocrației și militarismului. Pentru ca soldatul rus să-și poată păstra libertatea individuală, pământul și mai târziu pacea, este indispensabil să învingă inamicul. Victoria este sigură! El va încheia prin:⁸⁰. La rândul lor, austro-germanii au continuat să parieze pe putrezirea disciplinei și, de asemenea, au înmulțit pliantele.

Acest spirit militar este cu siguranță departe de a renaște, așa cum mărturisește căpitanul Legras, de la Misiunea Militară Franceză din Rusia, detașat în sector. Dacă soldații ruși au primit expresia "muncitori și soldați sovietici" cu atâta entuziasm, a fost pentru că au văzut în ea o invitație la singurele ocupații în care s-au complăcut de atunci cu impunitate: mâncarea, somnul și vorbirea. "Lenea totală și radicală, care este visul lor ultim, așa spune, care este visul ultim al ființei umane care rămâne la nivelul civilizației în care vegeta, se realizează prin această formă de revoluție. Incapabili să gândească, li se pare că acest lucru va continua și că, fără alte lucrări, vor continua să atingă pâinea, hrișca, cartofii, varza, ceaiul, zahărul, lenjeria, încălțăminte, hainele, lenjeria de pat și banii de buzunar. Dar când vor pune din nou piciorul în isba lor nativă, nu va dura mult până când se vor simți dezorientați."⁸¹.

La 3 septembrie 1917, vestea prăbușirii frontului leton a venit ca un trăsnet. "În mod hotărât", scrie Berthelot, "rușii sunt nerăbdători să facă întreaga lume să vadă că sunt complet degenerați. Tocmai s-au făcut din nou de rușine la Riga. Dacă ar putea servi drept lecție pentru ei! Din păcate, cred că este incurabilă."⁸². Nu există lipsă de luciditate în rândul observatorilor francezi de pe teren, care sunt ei înșiși din ce în ce mai afectați de vânturile rele. "Armata rusă - cred că nu ne mai facem iluzii în Franța - nu mai există", adaugă un ofițer al misiunii; Este cea mai fericită mizerie vreodată. Ce fenomene! Cred că dacă germanii vor dori acest lucru, vor fi pe drumul cel bun. *Nevsky Prospect* înainte de iarnă"⁸³.

Situația internă se înrăutățește, de asemenea. După eșecul revoltei comuniste, Kerenski a trebuit să se confrunte cu o rebeliune de dreapta, condusă de noul comandant-șef al armatei însuși. Pe 8 septembrie, generalul Kornilov a încercat să răstoarne puterea revoluționară mărșăluind spre Petrograd cu trupele sale. La Iași, generalul Berthelot avea puține speranțe pentru contrarrevoluție:

---

⁸⁰S.H.A.T., Seria 17 N, caseta 542, colonelul Yates către Berthelot, 10/23 august 1917.

⁸¹Legras (J.), *Mémoires de Russie*, Paris, 1921, p. 277.

⁸²Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 104 (*Scrisoare către G. Berthelot, nepotul său, 5 septembrie 1917*).

⁸³S.H.A.T., Seria 17 N, caseta 542, Misiunea Berthelot, Raport asupra cenzurii, 2/ 15 septembrie 1917.

"Cred, dimpotrivă, în fața lașității generale, că extremiștii vor fi în curând stăpânii"⁸⁴. Aceasta este exact opinia căpitanului de Courson de La Villeneuve: "Kornilov este un nebun. Nu poate reuși niciodată în condițiile actuale. Comitetele vor ieși din această luptă cu toată puterea lor. Boche așteaptă, trebuie să muncească din greu pentru o pace separată."⁸⁵. Tentativa de lovitură de stat a eșuat la 13 septembrie⁸⁶. După cum se temeau francezii, după eșecul lui Kornilov, al cărui scop declarat era restabilirea ordinii, indisciplina s-a dublat doar în armată. Atunci generalul Mannerheim a înțeles că de acum înainte "orice speranță de a restabili ordinea (era) zadarnică". Un sentiment teribil de neputință i-a copleșit pe majoritatea ofițerilor.

În ciuda incertitudinilor crescânde și a creșterii pesimismului, francezii își continuă totuși propaganda. Căpitanul de Courson s-a alăturat echipei locotenent-colonelului de Berterèche de Menditte. Berthelot și Saint-Aulaire l-au acuzat în calitate oficială că "i-a hărțuit pe ofițeri pentru a-i face conștienți de tot ceea ce Franța (a) suferit și de necesitatea ca ambele țări să reziste până la victoria finală". Prin urmare, este în esență o chestiune de "luptă împotriva virusului revoluționar prin toate mijloacele", dar și de "studierea și raportarea atitudinii generalilor acestei armate"⁸⁷. Doi ofițeri vorbitori de limbă rusă au fost deja adăugați șefului misiunii (pentru că Berterèche de Menditte nu vorbește limba rusă): căpitanul Paris, perfect bilingv (a cărui mamă este rusă), care a efectuat deja misiuni similare, și locotenentul secund Hécard, care a servit anterior în armata rusă și care înainte de război "a făcut șampanie cu vinurile albe din Crimeea". Înainte de a pleca, Berterèche de Menditte s-a aprovizionat cu țigări, sticle și sticle de coniac (gnôle), "admirabile motoare de propagandă printre ruși"⁸⁸. Echipa, cu sediul la Galați, a radiat asupra întregului sector al Armatei a 6-a ruse, "văzând toate regimentele, hărțuindu-le cu mai mult sau mai puțin succes"⁸⁹.

Între timp, generalul Janin, "care a fost prezent la *STAVKA* ca o salcie plângătoare pentru toate neamiile și trădările care au fost comise acolo."⁹⁰, nu mai este favorizată de noul regim. "El a fost *persona grata* cu țarul și urmează în mod natural fluctuațiile revoluționare".⁹¹ Pe 13 august, Iașiul a primit înștiințarea că a fost înlocuit din funcția de șef al misiunii militare franceze din Rusia de generalul Niessel. Cu toate acestea, Janin a fost reținut provizoriu la *STAVKA*, în calitate de

---

⁸⁴Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 105 (*Jurnal*, 10 septembrie 1917).

⁸⁵(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 30/12 septembrie 1917.

⁸⁶Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 106 (*Jurnal*, 17 septembrie 1917).

⁸⁷(A.P.) Colonelul Berterèche de Menditte, *Souvenirs de Roumanie*, n.d., vol. 4, pp. 38-39.

⁸⁸*Idem*, vol. 4, p. 40.

⁸⁹(A.P.) Căpitanul de Courson de La Villeneuve către soția sa, 26/7 noiembrie 1917.

⁹⁰(A.P.) Berthelot către C. Dubois, 7 octombrie 1917.

⁹¹Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 98 (*Jurnal*, 13 august 1917).

reprezentant al Cartierului General francez⁹². Parisul a profitat de acest lucru pentru a reorganiza complet misiunea. Henri-Albert Niessel a fost un om energic, "un bucătar plăcut atâta timp cât serviciul a decurs fără probleme"⁹³. El și-a preluat oficial atribuțiile la 20 septembrie 1917 și l-a informat imediat pe generalul Berthelot despre dorința sa de a veni să-l vadă la Iași, de îndată ce situația o va permite, pentru a-și oferi "mijloacele de a lucra mai util, în strânsă uniune cu el, la sarcina (lor) comună"⁹⁴. Acești ofițeri vor fi atașați Statului Major General rus "pentru a-i sfătui și a-i împiedica să facă prea multă prostie"⁹⁵.

Revoluția din Octombrie văzută de la Iași

Cu toate acestea, noua revoluție care a avut loc la Petrograd în noiembrie 1917 a avut o cu totul altă dimensiune, cu consecințe foarte importante pentru continuarea misiunii generalului Berthelot în România, dar și pentru întregul război și, dincolo de acesta, pentru întregul curs al secolului XXe secol. Ca și colegii săi din Rusia, conduși de generalii Niessel și Berthelot, ofițerii și soldații care l-au înconjurat în Moldova s-au trezit astfel cufundați în inima acestui eveniment important din istoria contemporană, ale cărui repercusiuni imediate și pe termen mediu asupra Frontului de Est i-au lovit puternic. Mărturiile lor sunt cu atât mai valoroase, chiar dacă trebuie surprinse cu toată rigoarea științifică necesară.

La 5 noiembrie 1917, Lenin, care se întorsese din Finlanda, unde se refugiase după eșecul revoltei din iulie, a decis să lanseze o a doua insurecție în Petrograd. De data aceasta s-a întors în avantajul bolșevicilor care, aproape fără să tragă un foc de armă, au preluat puterea în noaptea de 6 spre 7 noiembrie (24-25 octombrie, stil vechi). Kerenski a fugit. Locotenent-colonelul Donop, din Misiunea Niessel, aflat atunci în drum spre Iași prin Rusia, a coborât în capitala Rusiei în acea zi la *Hotel de France*. De-a lungul nopții a auzit un "trosnet punctat de câteva salve de tun mai departe". El are impresia unei "dezordini absolute; Este imposibil să știi, din ceea ce vezi sau din ceea ce ți se spune, ce se întâmplă exact, dacă acești soldați neastâmpărați sunt rebeli sau soldați obișnuiți, cine sunt acești civili care umblă înarmați, de ce și asupra cui trag; Poate că trăgătorii nu știu ei înșiși! După ce a mers la știri a doua zi, a aflat că comuniștii erau stăpânii orașului⁹⁶.

Aceste noi evenimente revoluționare din Rusia nu sunt o sursă de tulburări suplimentare în România, nici în rândul populației civile, nici în rândul armatelor. Doar câteva incidente minore au izbucnit în Armata a 6-a rusă, care a părut încă o dată să fie în fruntea Armatei a 6-a. *Progresismul*⁹⁷. În general, "neștiind în ce

---

⁹²S.H.A.T., Seria 17 N, caseta 542, de la Niessel la Berthelot, 17/30 septembrie 1917.

⁹³Pichot-Duclos (Général), *Au G.H.G. de Joffre*, Paris, 1947, p. 139.

⁹⁴S.H.A.T., Seria 17 N, caseta 542, de la Niessel la Berthelot, 17/30 septembrie 1917.

⁹⁵(A.P.) Berthelot către C. Dubois, 7 octombrie 1917.

⁹⁶(A.P.) Colonelul Donop, *Note de război*, 1927, vol. 2, p. 8 (7 și 8 noiembrie 1917)

⁹⁷S.H.A.T., Seria 5 N, Box 201, Berthelot to M.G., 5/18 noiembrie 1917, Nr. 587/ 899-901.

direcție este vântul, ofițerii sunt tăcuți și foarte rezervați"⁹⁸. Prin urmare, unda de șoc a reverberat foarte slab la început în aceste limite ale Imperiului. Cu toate acestea, pe măsură ce zilele trec, semnele de avertizare ale unei demobilizări complete a spiritelor se înmulțesc. Berthelot indică două indicii tulburătoare. Pe de o parte, ofițerii bolsvici și soldatii unei divizii a Corpului 11 au început negocieri directe de armistitiu, iar pe de alta parte rusii au refuzat sprijinul artileriei regimentelor romanesti ale caror transee germanii le bombardau. Trupele ruse refuzaseră să ocupe linia frontului cu câteva zile mai devreme⁹⁹. La Dorohoi, avioanele franceze însărcinate cu ajustarea focului de artilerie au circulat ore întregi fără să vadă nici cel mai mic impact. La început, toată lumea vrea să creadă că a fost un accident care s-a întâmplat cu piesele. Dar când șeful Statului Major i-a informat pe aviatorii francezi că bateria nu a tras deoarece sovieticii s-au întâlnit pentru a decide dacă să facă sau nu acest lucru, echipajele au simțit că "accidentul (a fost) chiar mai grav decât credeau"¹⁰⁰.

La acea vreme, francezii au avut o evaluare destul de divergentă a Revoluției din Octombrie, care a variat în funcție de observatori. Dacă ambasadorul Franței la Petrograd, Joseph Noulens, a denunțat noul regim pe 10 noiembrie și a cerut o intervenție aliată în favoarea lui Kerenski¹⁰¹, pe de altă parte, percepția comunismului deținută de unii soldați francezi este foarte surprinzătoare. Lenin ar fi un nobil, i-a declarat colonelul de Renty generalului Berthelot la întoarcerea sa dintr-o vizită la statul major al generalului Cerbacioc la 11 noiembrie. În străinătate, el a fost "unul dintre principalii șefi ai poliției imperiale". Bolșevicii, care i-au atacat în primul rând pe menșevici și pe socialiști-revoluționari (RS), pe de altă parte, i-au cruțat pe membrii Partidului Democrat Constituțional (K.D.) și i-au eliberat pe monarhiști. Ei pun botniță presei. "Din aceste fapte, care trebuie verificate (într-adevăr!), pare să rezulte că bolșevicii ar putea intenționa să restabilească vechiul regim din Rusia într-o formă constituțională, cu Nicolae al II-lea, Marele Duce Mihail sau Marele Duce Nicolae ca țar".¹⁰²

Colonelul reflectă doar starea de spirit a unui ofițer rus care se întoarce de la Petrograd: "Bolșevicii și țarul sunt de acord! Bolșevicii comit toate excesele posibile pentru ca întoarcerea țarului să fie cerută de toată lumea pentru a pune capăt coșmarului.¹⁰³ Nu ar fi nimic mai puțin decât *Strategia tensiunii*, alte exemple pot fi găsite în istorie. Este surprinzător, totuși, că un specialist în Rusia, fost membru al misiunii trimise în 1912 la centenarul Borodino și al generalului Pau în 1915, care a fost în contact cu rușii de luni de zile, a putut pentru o clipă să dea crezare acestor fabule. Pentru a încerca să înțelegem acest lucru, este necesar să

---

⁹⁸(A.P.) I. Călășescu către colonelul de Renty, 7/20 decembrie 1917.

⁹⁹S.H.A.T., Seria 4 N, Box 40, Berthelot to MG, 19/ 2 decembrie 1917, nr. 992-994.

¹⁰⁰Bléry (P.), *op. cit.*, p. 149.

¹⁰¹Delmas (comandant), *L'Etat-major français et le front oriental*, Teză, Paris, 1965, p. 40.

¹⁰²S.H.A.T., Seria 5 N, Box 201, Berthelot to MG, 29/ 11 noiembrie 1917, n° 42/ 1039-1045.

¹⁰³(A.P.) Colonelul Donop, *op. cit.*, vol. 2, p. 18 (11 decembrie 1917).

ne plasăm în contextul acelor zile din noiembrie 1917, bine rezumate de însărcinatul cu afaceri al Confederației Elvețiene în România, Gustave Boissier, într-o telegramă trimisă ministrului său la Berna: "Nu știu cum ajung știrile din Rusia la voi, știrile pe care le primim aici sunt cele mai contradictorii și este dificil să discernem adevărul în mijlocul acestui labirint de știri fiecare mai fantezist decât ultimul. Am avut ocazia să vorbesc cu oameni care s-au întors de la Kiev și Odessa, alții din Petrograd și care au raportat opinii diametral opuse; Cu toate acestea, au fost de acord că situația actuală merge din rău în mai rău și că nu există nicio posibilitate de îmbunătățire pentru moment. Mai mult, este imposibil să faci pronosticuri în astfel de circumstanțe confuze și în care fiecare zi aduce o veste senzațională contrară tuturor prognozelor.¹⁰⁴

Trimis în Rusia de generalul Berthelot, Renty a adus vești pe 21 noiembrie care erau "încă foarte vagi"¹⁰⁵. Francezii din România, ca toți contemporanii lor, par să considere Revoluția din Octombrie încă o aventură în anarhia rusă inextricabilă, nimic definitiv în orice caz. La acea vreme, Berthelot nu credea în războiul civil, "pentru că rusul este prea laș pentru asta". Cu toate acestea, este clar că în Rusia "este cel mai complet deșeu. Toată lumea poruncește și nimeni nu se supune. Țăranul este leneș, laș, bețiv și prost, clasa de sus produce căutători de plăceri, apatici, utopiști sau trădători. Ce vrei să faci cu o astfel de cursă? Există doar *tricot*. Mă tem că Boches vor fi cei care vor sfârși prin a pune capăt acestor capricii, care au fost descrise ca o mare revoluție.¹⁰⁶ La început, prin urmare, nimeni nu s-a îndoit că evenimentul va duce la o contra-revoluție, "deoarece niciunul dintre aceste personaje nu se poate înțelege cu celelalte"¹⁰⁷. În orice caz, prejudecățile ofițerilor francezi împotriva celor care sunt încă oficial aliații lor se întăresc constant. "Apropierea rușilor mă exasperează, mă bântuie, mă face să fierb", scria căpitanul Doignon. Când îi întâlnești, ai aceeași impresie ca și cum ai întâlni un Boche, dar un Boche trădător și periculos pentru că pretinde că este prietenul tău.¹⁰⁸

Cu toate acestea, suntem forțați să observăm că reacția a întârziat să apară. Pe măsură ce zilele treceau, generalul Berthelot și-a dat seama că, în starea de anarhie completă în care se afla Rusia, țara era "la mila unei mâini de oameni hotărâți și fanatici".¹⁰⁹ Cu toate acestea, acești oameni sunt acum la putere și o consolidează, ocupând majoritatea marilor orașe ale Rusiei în lunile noiembrie și decembrie. Nikolai Buharin, fost jurnalist la *Pravda*, a asigurat astfel controlul

---

¹⁰⁴Arhivele Federale Elvețiene, Berna, Seria E 2300, vol. 2, Legația Elveției în România la Departamentul Politic Federal, 17/30 noiembrie 1917.

¹⁰⁵Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 119 (Jurnal, 21 noiembrie 1917).

¹⁰⁶*Idem*, p. 115 (Scrisoare către L. Berthelot, 12 noiembrie 1917).

¹⁰⁷*Idem*, p. 117 (*Idem*, 16 noiembrie 1917).

¹⁰⁸S.H.A.T., Mărturia lui Doignon, T 801, *căpitanul Doignon către părinții săi*, 29/10 noiembrie 1917.

¹⁰⁹Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 119 (29 noiembrie 1917).

Roșiilor asupra Moscovei, unde se afla o mare parte a misiunii de la Niessel. La 20 decembrie, regimul a înființat o formidabilă poliție politică, *CEKA*. Un sistem de urmărire penală, proces sumar și execuție în masă a oponentilor a fost rapid pus în aplicare. Când, la 18 ianuarie 1918, bolșevicii au dizolvat Adunarea Constituantă, care le refuzase majoritatea,¹¹⁰Rusia, fără ca ea însăși sau lumea să fie conștientă de acest lucru, va fi intrat într-un model totalitar implacabil care va dura mai mult de șaptezeci de ani.

Drumul separat spre pace

Imediat după revoluție, la 8 noiembrie 1917, a fost anunțată temuta dezertare a Rusiei. În *Decret de pace* Lenin, președintele Consiliului Comisarilor Poporului, a propus tuturor beligeranților încetarea imediată a ostilităților. Francezii știu acum unde se află. "Bolșevicii, împreună cu Lenin, (sunt) adevărați Boches", scrie J. Cannul, pistolar la Moscova¹¹¹; iar generalul Berthelot vorbește despre "extremiști, maximaliști sau bolșevici, care ar putea fi mai bine numiți *Bochevitch*sau fiii lui Boches"¹¹². Lenin își imaginează acum o "pace dreaptă și democratică, (...) o pace imediată, fără anexări și fără contribuții".¹¹³

Generalul Dukhonin, comandantul-șef al armatei ruse, a fost înlocuit de ofițerul Krylenko, un ofițer al Marinei Imperiale care s-a raliat bolșevicilor, care au dat imediat ordinul de încetare a focului pe toate fronturile¹¹⁴. În același timp, Troțki a publicat un manifest foarte explicit: "Soldați, muncitori, țărani, guvernul vostru sovietic nu vă va permite să fiți conduși înapoi la abator sub bastoanele burgheziei străine. Nu vă fie frică de amenințări. Popoarele Europei, epuizate de suferință, sunt cu noi. Propunerea noastră pentru un armistițiu va suna ca un clopot al salvării... Soldații, muncitorii și țărani din Rusia nu l-au răsturnat pe țar pentru a rămâne carne de tun pentru imperialiștii străini."¹¹⁵. Pasivitatea cu care Dukhonin a salutat demiterea sa l-a indignat pe fostul atașat militar francez la București, maiorul Pichon, care fusese repartizat la Misiunea Niessel din septembrie 1917: "Fără protest, fără zdruncinături, fără o privire la treizeci de ani de onoare militară pe care îi abandonează sau la sabia care îi încinge, vechii generali își predau scaunele acestor oameni (...) Sunt dați afară ca niște băieți stabili."¹¹⁶

Majoritatea ofițerilor ruși cred, și spun asta, că pacea este singura modalitate de a restabili ordinea, chiar și cu ajutorul germanilor. "Această

---

¹¹⁰Lenin, *Oeuvres*, Paris, 1977, vol. 26, pp. 459-463.

¹¹¹Combout (P.), Huard (J.), *Un breton printre bolșevici. Le Carnet de Jacques Le Cann*, Morlaix, 1993, p. 37.

¹¹²Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 115 (Scrisoare către L. Berthelot, 12 noiembrie 1917).

¹¹³Berezkin (A.) și colab., *Istoria politicii externe a URSS, Moscova, 1971, pp. 35-36.*

¹¹⁴Lenin, *op. cit.*, vol. 26, pp. 326-327].

¹¹⁵Delmas (comandant), *op. cit.*, p. 112.

¹¹⁶S.H.A.T., Cottin Testimony, T 742, *Un ofițer francez în tumultul Marii Revoluții Sovietice*, s.l., n.d., p. 5.

mentalitate devine, din păcate, din ce în ce mai răspândită. Trebuie să se ajungă la asta? se întreabă generalul Berthelot¹¹⁷. Armistițiile încheiate la Focșani, apoi la Brest-Litovsk în decembrie, sunt de bun augur pentru viitor. "Pacea între ruși, într-un timp mai mult sau mai puțin scurt, este, prin urmare, un fapt inevitabil", a spus Berthelot¹¹⁸. Imediat, un mare val de fraternizare a cuprins frontul ruso-român. "Cafenelele internaționale", surmontate de un steag alb, apar pe față¹¹⁹. Soldatul rus "nu înțelege că pentru fiecare sărut pe care îl schimbă cu un frate german, un soldat francez sau englez cade pe Frontul de Vest"¹²⁰. Și, în plus, probabil că nu-i pasă. "În ceea ce privește proclamațiile cu care T.S.F. ne hrănește", notează locotenent-colonelul Donop fără indulgență, "ele sunt un amestec uimitor de nebunie și stupefacție acută. Acestea sunt lucubrațiile sanculoților noștri din 1793, revizuite și corectate de mentalitățile asiatice."¹²¹

"Anul sinistru 1917 s-a încheiat cu ultimele convulsii politice ale Rusiei muribunde", a spus căpitanul Legras. Ceea ce a fost o mare putere anul trecut este acum o masă fără formă de popoare, limbi și interese diferite. Armata nu mai există, iar pacea, pacea hidoasă, pentru că *fabricat în Germania*, care de atâtea luni a stat la pândă lângă ușa pe jumătate deschisă, dar s-a deschis încet, și-a croit triumfător drum peste ruinele Rusiei auto-ucise.¹²²

Concluzie

Ofițerii francezi prezenți în Rusia și România, după cum putem vedea, au reținut revoluția numai în lumina intereselor țării lor. Dar ce ar putea fi mai normal: sunt în război și intenționează să triumfe asupra dușmanilor lor; Prăbușirea frontului rusesc nu le convine deloc. Deși viziunea lor asupra evenimentului este în mod necesar lipsită de retrospectivă și dacă uneori fac erori de judecată care ni se par uimitoare astăzi, au o viziune foarte realistă asupra situației în ansamblu. În timp ce guvernele țărilor Antantei și statele lor majore se amăgeau la începutul Revoluției din februarie, oamenii de pe teren au arătat o neîncredere instinctivă față de schimbarea regimului. Semnele anarhiei pe care le percep din primele zile nu sunt de bun augur pentru viitor și nu înșeală. Mulți consideră că revoluția, într-o țară ca Rusia, nu poate lua decât forma unui fenomen fără precedent în istorie, chiar dacă această formă este încă dificil de stabilit. În orice caz, aliații nu au nimic de câștigat pentru ei.

Pentru a încerca să încline mișcarea într-o direcție mai favorabilă cauzei Antantei, sau cel puțin să încetinească cursa spre abis, au trebuit să folosească mijloace fără precedent, deoarece acțiunea diplomatică tradițională nu mai era de

---

¹¹⁷Torrey (G.E.), *op. cit.*, p. 119 (29 noiembrie 1917).

¹¹⁸S.H.A.T., Seria 5 N, Box 201, Berthelot to M.G., 24/7 decembrie 1917, Nr. 1024.

¹¹⁹Guinet (A.), *En mission à travers la Russie de Lenin*, Paris, 1921, p. 64.

¹²⁰*Idem*, la p. 67.

¹²¹(A.P.) Colonelul Donop, *op. cit.*, vol. 2, p. 19 (16 decembrie 1917).

¹²²Legras (J.), *Mémoires de Russie*, Paris, 1921, p. 318 și p. 326]

niciun ajutor (să nu vorbim de mijloace militare, care erau ne semnificative). Generalii Janin, Niessel și Berthelot au înțeles rapid noul caracter al luptei și, ca și adversarii lor, s-au mutat în domeniul propagandei, folosind metode avangardiste (cinematografia, de exemplu) pentru a convinge soldații ruși să continue lupta împotriva Puterilor Centrale. Dacă în cele din urmă eșuează – și cum ar fi putut fi altfel? - au reușit totuși să întârzie timp de câteva săptămâni semnarea finală a păcii de la Brest-Litovsk, ceea ce a oferit un răgaz probabil decisiv luptătorilor Frontului de Vest, întârziind transferul diviziilor germane în Franța și permițând sosirea soldaților americani. În primăvara anului 1918, misiunile franceze au evacuat România și Rusia, luând cu ele sute de civili îngroziți, dintre care mulți pierduseră totul, dar care erau totuși fericiți că viața lor a fost cruțată.

Ofițerii francezi de pe Frontul de Est au îndeplinit misiunea așteptată de la ei în circumstanțe foarte dificile, chiar cu prețul câtorva dezertări rare (căpitanul Sadoul, locotenentul Pascal, soldatul și alți câțiva, din Misiunea Niessel, au sfârșit prin a dezerta pentru a se alătura comuniștilor¹²³). Ei vedeau bolșevismul ca pe un aliat obiectiv al dușmanilor lor germani – ceea ce era cu siguranță. Cei mai clarvăzători dintre ei au înțeles că ceea ce ieșea la iveală în fața ochilor lor va avea consecințe, atunci încă incalculabile, asupra vieții politice europene postbelice. Dar nu li se poate reproșa că nu au fost capabili să evalueze cu exactitate toate amenințările formidabile în crearea acestui sistem.

Traducere în limba română: **Vlad Ștefănescu**

---

¹²³ Aceste personaje și-au publicat memoriile: Body (M.), *Un pian din mesteacăn karelian. Mes années de Russie (1917-1927)*, Paris, 1981. - Pascal (P.), *Mon Journal de Russie*, Paris, 1975-77. - *Idem*, *En communisme*, Lausanne, 1977. - Sadoul (J.), *Note despre revoluția bolșevică*, octombrie 1917-ianuarie 1919, Paris, 1971.